

Розділ I. ДИНАМІКА КУЛЬТУРИ. КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ. КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ

Part I. DYNAMICS OF CULTURE. CULTURAL MEMORY. CULTURE AND TRADITIONS

УДК 477.2.137

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАДІЇ ВАРХОЛ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Фабрика-Процька Ольга – доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

<https://orcid.org/0000-0001-5188-1491>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.630>
olga.fabryka-protska@pnu.edu.ua

Розглянуто життєвий шлях та наукову діяльність багатогранної постаті – фольклористки, письменниці Надії Вархол зі Східної Словаччини. Здійснено огляд чисельних публікацій дослідниці. Окреслено тематику її наукового доробку (демонологія; пареміологія; роль рослин у народних віруваннях; загадки, народні обряди, звичаї, традиції та ін). Подано інформацію про Музей української культури у Свиднику. Зазначено, що друга пол. ХХ століття та перші десятиріччя ХХІ ст. в українській фольклористиці на території Східної Словаччини характеризується посиленою увагою до питань з історії, славістики у компаративному контексті, тенденцією до комплексного студіювання, незважаючи на складні економічні умови, асиміляційні процеси та розвиток карпаторусинства.

Ключові слова: україністика, наукова діяльність, фольклористика, русини-українці, Східна Словаччина, музей, публікації.

Актуальність дослідження. Словаччина – країна з багатонаціональним складом населення. Через географічне розташування та складні сторінки історії ця країна стала батьківщиною не лише для словаків, але й інших народів, яких прийнято називати національними меншинами чи етнічними групами. Внаслідок політики денаціоналізації та асиміляційних процесів у незалежній Словацькій Республіці протягом останнього десятиліття відбулося суттєве зменшення українського населення. І саме традиційна культура української діаспори, за висловом О. Лісової, «<...>мова та фольклор значною мірою допомогли зберегти її від асиміляції та зникнення. У зв'язку з цим виникає необхідність відродження національних традицій, звичаїв та обрядів, що мають вагому соціальну значимість і є надзвичайно важливим складником духовної культури. Усвідомлюючи це, словацькі та інші україністи, фольклористи, громадські діячі активно збирали, публікували й вивчали народну культуру, уснопоетичну творчість» [1; 4].

Огляд останніх досліджень. Чимало досліджень у галузі фольклору, етнографії, народознавства русинів-українців Східної Словаччини та західнокарпатського регіону здійснили Я. Головацький, І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса, І. Панькевич, Ю. Костюк, А. Дулеба, А. Куцеба, Ю. Млинарич, Ю. Цимбора, О. Зілінський, М. Мушинка, М. Сополіга, М. Гиряк, О. Рудловчак, З. Ганудельова, Л. Калиняк, І. Чижмар, Ю. Бача, І. Ванат, Й. Вархол, Н. Вархол, Г. Карась, О. Лісова та ін.

У період сьогодення кількість дослідницьких матеріалів, присвячених духовній та матеріальній культурі українців зростає. Однак поза увагою залишається ще чимало питань, які б глибоко висвітлювали сучасне становище русинів-українців у нових культурних умовах.

Комплексні розвідки у царині фольклорних надбань українського народу набувають сьогодні першочергової ваги з огляду на потребу осмислення національної культури та ідентичності. Відрадно, що розвиток української фольклористики тісно пов'язаний з напрацюванням, що здійснюються на теренах Словацької Республіки. Зокрема, наукову роботу дослідників в сфері україністики, фольклористики, славістики, координують наукові інституції Словацької академії наук (Інститут славістики ім. Яна Станіслава, Інститут етнології, Інститут музикознавства) та ін. Варто погодитись із думкою О. Лісової, що «<...> українська фольклористика Словаччини другої половини ХХ–ХХІ ст. зробила, либонь, найбільший серед європейських країн, де проживає українська діаспора, внесок у збирання, публікацію та вивчення фольклору, який збагатив україністику та славістику загалом» [1; 177].

Мета статті полягає у комплексному розкритті наукового доробку відомої на теренах Східної Словаччини фольклористки, письменниці Надії Вар хол та її внеску у скарбницю україністики загалом.

Вклад основного матеріалу. Серед найвизначніших державних спеціалізованих національних музеїв на території Словаччини до сьогодні залишається Свидницький Музей української культури, що належить до структури Словацького національного музею від 2002 р. Основне завдання музею полягає у документуванні основних періодів культурно-історичного та соціально-економічного розвитку українців Словаччини від найдавніших часів до сьогодні [6].

Заснований у 1956 р. у Пряшеві активістами-одномудцями Музей, за словами першого директора цієї установи, доктора історичних наук М. Сополіги, є «... проявом толерантності, взаємного порозуміння та зразкового співжиття словацького народу з національними меншинами» [4; 11]. На основі науково-дослідної роботи при установі до сьогодні функціонує збирацька, експозиційна, виставкова, культурно-виховна та фахово-методична діяльність. Музей містить відділи культури і письменства, історії, образотворчого мистецтва, етнографії, фольклору та бібліотеку. До структури Музею української культури Музей-скансен під відкритим небом та окрема будівля – Картинна галерея одного з найвидатніших митців лемківського походження, живописця і мистецтвознавця Дезідерія Миллого. Зауважимо, що мистецькі критики визнавали його за словацького художника, однак сам Д. Миллий ідентифікував себе як українець [5; 360]. Варто зазначити, що «... фонди Музею налічують понад вісімдесят тисяч експонатів матеріальної і духовної культури русинів-українців... Експонати є переконливими доказами, що це найзахідніша гілка українського народу. Окремі рукописні матеріали, першодруки та фахова література зберігаються у фондах бібліотеки (майже 50 000 бібліографічних од.) [5; 359].

Нині Музей української культури у Свиднику входить до десятки найбільших музеїв Словаччини і, по суті, виконує роль координатора науково-дослідної роботи на терені словацької україністики. Установа підтримує зв'язки з багатьма академічними закладами та центрами України. Зокрема, триває співпраця Музею з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ. Наукові співробітники Музею здійснюють роботу над важливими загальнословацькими і міжнародними проектами.

Протягом десятиріч у Музеї організовуються тематичні виставки, різноманітні імпрези та ін. Усе це відбувається завдяки відданій, налагодженій роботі працівників закладу, серед яких вирізняється багатогранна постать фольклористки, письменниці, доктора філософії (PhD), члена Української секції Спілки словацьких письменників Надії Вархол, яка є незмінним працівником відділу фольклористики Музею української культури у Свиднику в напрямку збереження духовної та матеріальної культури русинів-українців.

Н. Вархол (дівоче прізвище – Вар'ян) народилася 8 квітня 1950 р. у с. Хмельова (раніше – Комлоша) Бардіївського округу. Дитинство проходило в курортному осередку Цем'ята біля Пряшева. В одному з інтерв'ю Н. Вархол зазначала: «Ще змалку я понад усе любила слухати народні пісні, які в нашому домі часто співали. Для мене справді було святом, коли під час домашніх робіт лунали народні балади або ліричні пісні про козака та дівчину, а увечері мені читали народні казки, які вміли досконало розвивати чисту дитячу фантазію, не заплямовану агресивними комп'ютерними грами» [3; 5].

Початкову середню освіту Н. Вархол здобувала в Українській середній школі м. Пряшева, під час навчання в якій світ побачила її перша фольклористична стаття під назвою «Жартівливі оповідання в селі Хмельова» у шкільному журналі «Наші погляди». Після закінчення загальноосвітньої школи з українською мовою навчання Н. Вархол вступила до Університету ім. П. Й. Шафарика у Пряшеві на педагогічний факультет зі спеціальності «Українська мова та художнє виховання», який успішно закінчила 1972 р., а згодом у цьому університеті здобула науковий ступінь доктора філософії. Саме після закінчення університету свою трудову діяльність молода дослідниця розпочала у Свидницькому Музеї української культури, де понад кілька десятків років зосереджувала свою увагу на вивченні обрядового та словесного фольклору русинів-українців Східної Словаччини. «З магнітофоном та записною книжкою Надія Вархол відвідала майже кожне з понад двохсот українських сіл Пряшівщини, щоб зафіксувати зразки фольклору. Записувала матеріали і на фольклорних фестивалях, оглядах, змаганнях, а також безпосередньо на хрестинах, весіллях, похоронах, обрядових святах, в автобусі, поїзді тощо. Результати її польових досліджень зберігаються в архіві Музею української культури у Свиднику» [2].

У царині духової культури русинів-українців Карпат свою увагу Н. Вархол зосереджує не лише на побутуванні словесного фольклору русинів-українців Словаччини, а й ретельно досліджує народну медицину та ветеринарію мешканців мальовничих гір; демонологію; пареміологію; роль рослин у народних віруваннях; народні обряди, звичаї, традиції тощо. Свої записи (прислів'я, загадки, діалектні слова), зібрані у фольклорних експедиціях, дослідниця доповнює короткою паспортизацією (ім'я і вік інформатора, село та округ, характеристика інформаторів). «Фольклорні явища вона розглядає за допомогою історично-порівняльного методу в загальноукраїнському та загальнослов'янському контексті, пояснюючи їх генезу і порівнюючи з аналогічними явищами

сусідніх народів та етнічних груп. Як правило, авторка посилається на наукову літературу з окресленого питання» [2].

Вивчаючи доробок Н. Вархол, варто наголосити, що більшість опублікованих праць авторка доповнює світлинами з власних етнографічно-фольклорних експедицій по українських селах Пряшівщини. У своїх працях детально розкриває діалектну лексику, що, на думку науковців, є надзвичайно цінним у діалектології. Свій творчий доробок від 1976 р. публікує щорічно на сторінках українських друкованих видань Словаччини «Дукля», «Дружно вперед», «Нове життя», наукового збірника Музею української культури у Свиднику, а також зарубіжних виданнях Чехії, Польщі, Сербії, України.

Зокрема, у 1985 р. світ побачила її книга «Народні загадки українців Східної Словаччини», яка налічує 583 загадки (без варіантів), записані від 115 інформаторів [1; 164]. До кожного тексту додано ім'я інформатора або джерело, звідки його передруковано. Наприкінці збірки подано історію збирання загадок українців Словаччини, їх жанрово-тематичний аналіз.

У цьому ж році Н. Вархол опублікувала розвідку «Чоловік-демон у народному повір'ї українців Східної Словаччини», яка містить записи 57 інформаторів із 36 сіл.

У співавторстві з мовознавцем А. Івченком Н. Вархол опублікувала «Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини» (1990 р.), що містить 2300 фразеологізмів, упорядкованих в алфавітному порядку, записаних на основі питальника у 58 населених пунктах Пряшівщини.

Вона є автором творів, що розкривають побут горян, у середовищі яких вона живе і працює. Збірка новел із сучасності, створених у модерному стилі з українським національним підтекстом вийшла у світ під назвою «Погорда» у 1991 р. У 1992 р. дослідниця видала друком фольклорну збірку для дітей під назвою «Ходить орач по полю», 1995 р. опублікувала твір «Інтер'єр несусвітності».

Окрім статті протягом десятиріч дослідниця публікує у співавторстві зі своїм чоловіком Й. Вархолом (уродженцем с. Московщина Млинівського району Рівенської обл. у сім'ї переселенців із с. Бехерів Бардіївського округу (Східна Словаччина), відомим фольклористом та музейником, постійним членом Міжнародної комісії з вивчення народної культури Карпат, доктором філософії (PhD), з яким доля їх звела наприкінці 70-х рр. у відділі духовної культури Свидницькому музеї української культури. Саме Й. Вархол тривалий період життя очолював цей відділ, є автором чисельної кількості наукових розвідок, що висвітлюють тематику календарної та сімейної обрядовості українців Словаччини.

В авторських публікаціях Н. Вархол чимало автобіографічного, емоційно-ліричного, фольклорно-етнографічного в жанрі модерної прози. Надзвичайно популярними були і залишаються її радіоп'єси, науково-популярні радіопередачі про народні звичаї русинів-українців Словаччини в циклі «Корені», що транслювала свого часу українська редакція Словацького радіо в Кошице [2].

У співавторстві з Й. Вархолом 1999 р. вона опублікувала цікаві матеріали «Zvuky a poveru v ľudovom staviteľstve a bývaní Rusínov-Ukrajincov na Slovensku».

Чималу кількість оповідань, зібраних дослідницею у фольклористичних експедиціях, займає тематика відвідування небіжчиком живих людей, найчастіше – чоловіком дружини. Саме на цю тему у 2001 р. Н. Вархол опублікувала статтю «Poverové predstavy o reverantoch v rusínsko-ukrajinskej oblasti východného Slovenska».

У 2002 р. вийшли друком матеріали про весільні обряди лемків у науковому виданні «Лемківщина. Духовна культура. Ч. 2», а завдяки старанням Інституту народознавства Академії наук України опубліковано її матеріали у співавторстві з Р. Гузієм, Й. Вархол, О. Остапик. У цьому ж році вона опублікувала монографію «Рослини в народних повір'ях русинів-українців Пряшівщини» (Пряшів – Едмонтон). Грунтовне дослідження містить три розділи. Зокрема, перший розділ присвячений магічним рослинам, другий – охоплює рослини в народних повір'ях, магічній фітотерапії та фольклорі з описом 118 рослин. Цінним є те, що назву кожної рослини вона написала місцевою говіркою, українською, словацькою та латинською мовами. Опис людей, обізнаних у магічних рослинах, авторка подала у третьому розділі під назвою «Травознавці». Важливо, що наприкінці монографії авторка вмістила т. зв. Словник народних ботанічних назв. Також у цьому ж році нею опубліковано тези «Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry».

«Пережитки культу слов'янського бога Перуна» – таку назву має публікація Н. Вархол у збірнику міжнародної наукової конференції 2003 р. у Банській Бистриці (Словаччина). Варто зазначити, що культ бога грому і блискавки Перуна відомий в усіх слов'янських народів (на Пряшівщині це ім'я збереглося у прокльонах та географічних назвах як синонім слова грім). У цьому ж році нею надруковано статтю «Rastliny v ľudových poverách Ukrajincov východného Slovenska».

До речі, у фольклорі русинів-українців Словаччини, окрім вище згаданих демонічних постатей поширеними були образи покровительок домашніх жіночих робіт Варвари та Сави. Більш інформації

про ці образи можна довідатися зі статті Н. Вархол «Demonický obraz Varvary a Savy vo folklórnom kontexte Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska» (2004).

У 2005 р. у журналі «Studia Slavistica» вона опублікувала цікаву розвідку під назвою «Образ долі в українсько-словацькому фольклорному контексті».

Про демонічних істот (перелесницю, дику бабу, богиню, богинку, сатану, ежибабу та їхніх людських прототипів (босорку, босорканю, стрігу, гушлярку) та про кожну з них дослідниця навела конкретні оповідання та описала способи боротьби з ними у статті під назвою «Жінка-демон в українсько-словацькому фольклорному прояві», що вийшла друком у 2007 р. Також у цьому ж році з-під її пера вийшли в світ розвідки «Dary a obdarovania v ľudovej slovesnosti Ukrajincov-Rusínov Slovenska», «Zbojníctvo v ľudovej slovesnosti Rusínov-Ukrajincov Slovenska», ó співпраці з Й. Вархолом взяли участь у науковому проекті при Пряшівському університеті і як результат опублікували матеріали «Z výročných a rodinných obyčajov v Ruských Pekľanoch».

У 2009 р. Н. Вархол з Й. Вархолом опублікували матеріали наукової конференції «Tradičná duchovná kultúra v obci Hrabské», а також ґрунтовну монографію «Звідки і коли... Топонімічні перекази про заснування сіл та виникнення їх назв», що складається з трьох розділів (I розділ «Топонімічні перекази про заснування русько-українських сіл Пряшівщини та виникнення їх назв» (від місця розташування села, від назви дерев та рослин, від тварин, від прізвищ першого поселенця, від переселенців, від мовних елементів тощо); розділ II «Топонімічні перекази про замки, монастирі, природні особливості, хотарі»; 3 розділ «Прізвиська та інші висміювання поодиноких сіл», до якого належать пастуші дражнилки, прізвиська за видом та розташуванням того чи іншого села, прізвиська за соціальним становищем, прізвиська за мовними особливостями, прізвиська за національностями, висміювання сіл за звуками дзвонів, каламбури та інші гри слів і т. п. Авторка виходила передусім із власних польових записів, крім того в книзі використані також записи інших збирачів, які друкувалися на сторінках українських періодичних видань Східної Словаччини. За висловом дослідниці, «<...> в період заселення та освоєння нових територій люди давали назви селам. Ці події зафіксовані в народних топонімічних переказах. Ці зразки усної народної творчості є виявом історичної пам'яті, джерелом пізнання історії, важливим засобом трансмісії народного досвіду та ін.» [1; 165]. У цьому ж році нею надруковано тези «Культ води в обрядовості русинів-українців Словаччини». Серед публікацій – «Telo v slovesnom folklóre Rusínov-Ukrajincov Slovenska» (2010 р.), у співпраці з Й. Вархолом вийшла друком стаття «Tradičné obyčaje Ukrajincov na Slovensku pri narodení dieťaťa s aspektom na magické úkonu» (2010 р.), також у 25 Науковому збірнику Музею української культури у Свиднику опублікували матеріали «Сакральність у побуті русинів-українців Словаччини» (2010 р.), «Ženské a mužské démonické bytosti v ľudovej slovesnosti Rusínov-Ukrajincov Slovenska» (2011 р.), «Муха. Сатирична повість» (2012 р.), «Žena v ľudovej slovesnosti Ukrajincov-Rusínov Slovenska» (2013 р.), у співпраці з Й. Вархолом «Народні звичаї та обряди» (2013 р.), «Презентація традиційної духовної культури українців в українських мас-медіа Пряшівщини» (2013 р.), а також «Духовна спадщина українців Словаччини. Календарна обрядовість» (2013 р.), одноосібні – «Ľudové veterinárstvo», «Народні перекази про погань-дівча» (2014 р.), у співпраці з Й. Вархолом «Drotárstvo vo folklórnom prejave ukrajinského etnika severovýchodného Slovenska» (2014 р.), одноосібні – «Традиції суспільно-громадського життя в русько-українських селах», «Ľudové liečenie detských nemocí», у співавторстві з Й. Вархолом – «Juraj Kost'uk – pedagóg, dirigent a etnomuzikológ» (2015 р.), «Дротарство у звичаях та фольклорних проявах русинів-українців Словаччини», «Duchovná kultúra v oblasti severovýchodného Slovenska z aspektu etnicity» (2016 р.).

Варто зазначити, що відбитки народної демонології, яка сягає корінням давніх часів древніх слов'ян, знаходимо у працях В. Гнатюка, П. Шафарика, В. Шухевича, П. Чубинського, М. Мушинки, К. Якубікової та ін. Статті та студії з народної демонології стали предметом зацікавлення і Н. Вархол. Ґрунтовне видання словацькою та українською мовами під назвою «Народна демонологія українців Словаччини», автором якої є вона, побачило світ у 2017 р. Книга складається з двох частин. У першій з них авторкою подано описи 26 демонологічних істот (паралельно українською та словацькою мовами): польові та лісові дикі жінки (*перелесниці*, *богинки*, *богині*, мамони), які нібито викрадали здорових нехрещених новонароджених за свої скалічені немовлята; персоніфіковані духи-хбороб; ревенанти, тобто духи покійників, які після смерті не мають спокою, навіть ремінісценція давньоруської богині Мокоші – походження строгих заборон рукодільних робіт, пов'язаних зі святом Варвари та Сави; старенький сивоволисий дідусь із довгою білою бородою *минутник* – у день появи новонародженої дитини встановлює йому долю щасливу або нещасливу; *перелесник* – спокусник дівчат та молодих жінок; домовик; чорт; відьма (*босорка*, *стріга*), яка, крім іншого, на іконі *Страшного суду* зображена оголеною з дійником на голові та типовою українською назвою *молокогубниця* тощо. В другій частині монографії надруковано (вже без перекладу на словацьку мову) народні демонологічні оповіді

здебільшого з власних польових досліджень. У всіх народних оповідях наведена точна паспортизація: дата і місце запису, ім'я респондента та рік його народження, у чужих матеріалах ім'я записувача та номери матеріалів архіву Словацького національного музею – Музею української культури в Свиднику.

У 2017 р. у співавторстві з Й. Вархолем дослідниця опублікувала матеріали «*Erotické motívy v rodinnom a výročnom zvykosloví a vo folklórnych prejavoch Rusínov-Ukrajincov na Slovensku*», а у 2019 р. – «Свято Івана Купала („собоїтки“) русинів-українців Словаччини» та одноосібну статтю «*Ludové prezývky rusínsko-ukrajinských obcí na východnom Slovensku*». «*Alkohol ako súčasť tradičných obradov a folklórnych prejavov Ukrajincov Slovenska*» та збірку малої прози «Я, Клавдія» (2021 р.).

Висновки. Науковий доробок Н. Вархол є багатовекторним (демонологія, роль рослин у народних віруваннях, звичаї, обряди, пареміологія та ін.) У своїх багато чисельних публікаціях подружжя Вархолів розкривають життя і побут українців, які населяли територію Східної Словаччини. Варто наголосити, що усі матеріали польових експедицій працівників Музею української культури у Свиднику зберігаються в архіві цієї ж установи. Важливо, що фольклорні явища вони вивчають за допомогою історико-порівняльного методу в загальноукраїнському і спільно слов'янському контексті, даючи чітке пояснення щодо походження та порівнюючи з аналогічними явищами сусідніх народів і етнічних груп.

Таким чином, завдяки кропіткій та щоденній праці таких учених як Н. Вархол, Й. Вархол, М. Мушинка, Ю. Бача, М. Сополіга та ін., українська діаспора не зникає у світі, свято зберігає свою культуру, кращі традиції, пісні, звичаї, підтримує зв'язки з історичною Батьківщиною та передає наступним поколінням.

Перспектива подальших досліджень цієї теми пов'язана з розкриттям творчого доробку відомих та маловідомих митців, які своєю працею сприяють збереженню та популяризації словесного фольклору, народних традицій, обрядів, пісенного фольклору русинів-українців Східної Словаччини, введенням нової інформації до наукового обігу.

Список використаної літератури

1. Лісова О. М. Українська фольклористика Словаччини другої половини ХХ–ХХІ століття: дис... канд. філол. наук. спец. 10.01.07 фольклористика / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2017. 205 с.
2. Мушинка М. Дослідниця духовної культури українців Словаччини. *Народна творчість та етнологія*. № 3. Київ, 2010. С. 110-117.
3. Мушинка М. Охоронці традицій. *Нове життя*. Пряшів, 2004. Ч. 21–22. С. 5.
4. Сополіга М. Скансен у Свиднику: путівник по Етнографічній експозиції під відкритим небом СНМ – Музею української культури. Свидник, 2008. 128 с.
5. Фабрика-Протська О. Народна музична культура лемків і русинів Карпатського регіону: традиція, трансформація, ідентифікація. Монографія; ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2020. 496 с., 24 іл.
6. Fabryka-Prottska O. Specific museum of Ukrainian culture in Svidnik (Slovakia) in the context of national identity. Dylematy kulturowe «pogranicza» «pogranicznosci». *Na Pograniczach Kultur i Narodow*. Monografia. Redakcia naukowa: Piotr Fraczek, Jolanta Karolczuk. Tom XV. Sanok, 2021. P. 31-40.

References

1. Lisova O. Ukrayins'ka fol'klorystyka Slovachchyny druhoji polovyny XX–XXI stolittya.: diss..... candidate. philol.. sci. special 10.01.07 fol'klorystyka / NAN Ukrayiny, IMFE im. M.T.Ryl's'koho. Kyiv, 2017. 205 s.
2. Mushynka M. Doslidnytsya dukhovnoyi kul'tury ukrajyntiv Slovachchyny. Narodna tvorchist' ta etnografiya. № 3. Kyiv, 2010. S. 110-117.
3. Mushynka M. Okhorontsi tradytsiy. Nove zhyttya. Pryashiv, 2004. CH. 21–22. S. 5.
4. Sopolyha M. Skansen u Svydnyku: putivnyk po Etnohrafichnyy ekspozytsiyi pid vidkrytyy nebyom SNM – Muzeyu ukrayins'koyi kul'tury. Svydnyk, 2008. 128 s.
5. Fabryka-Protts'ka O. Narodna muzychna kul'tura lemktiv i rusyniv Karpats'koho rehionu: tradytsiya, transformatsiya, identyfikatsiya. Monohrafiya; DVNZ «Prykarpat. nats. un-t imeni V. Stefanyka». Ivano-Frankivsk : Suprun V. P., 2020. 496 s., 24 il.
6. Fabryka-Prottska O. Specific museum of Ukrainian culture in Svidnik (Slovakia) in the context of national identity. Dylematy kulturowe «pogranicza» «pogranicznosci». *Na Pograniczach Kultur i Narodow*. Monografia. Redakcia naukowa: Piotr Fraczek, Jolanta Karolczuk. Tom XV. Sanok, 2021. P. 31-40.

UDC 477.2.137

SCIENTIFIC ACTIVITIES OF NADIA WARHOL IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN FOLKLORE OF EASTERN SLOVAKIA IN THE SECOND HALF OF THE XX–XXI CENTURIES

Fabryka-Prottska Olga – Doktor of Study of Art, Professor, Professor of the Department of Musical Ukrainian Studies and Folk Instrumental Art of the Educational and Scientific Institute of Arts of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

The life path and scientific activity of the multifaceted – folklorist, writer Nadia Varhol from Eastern Slovakia is revealed. A review of numerous publications of the researcher was carried out. The topics of her research are outlined (demonology; paremiology; the role of plants in folk beliefs; riddles, folk rites, customs, traditions, etc.). Information about the Museum of Ukrainian Culture in Svydnyk is provided. It is noted that the second half of the 20 th century and the first decades of the 21 st century in Ukrainian folkloristics on the territory of Eastern Slovakia is characterized by increased attention to issues of history, Slavic studies in a comparative context, a tendency to comprehensive study, despite difficult economic conditions, assimilation processes and the development of Carpatho-Rusynism.

Key words: Ukrainian studies, scientific activity, folkloristics, Ruthenians-Ukrainians, Eastern Slovakia, museum, publications.

Надійшла до редакції 16.05.2023 р.

УДК 792-053.6(477.411) «1970/1980»

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО ТЕАТРУ

Соколенко Наталія Володимирівна – аспірантка,

Київський національний університет культури та мистецтв, м. Київ

<http://orcid.org/0000-0002-5978-2807>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.631>

Quitrack23@gmail.com

Мета роботи – дослідження, аналіз та узагальнення основних соціокультурних чинників впливу на становлення Київського Молодіжного театру в 1970–1980 роках. *Методологія дослідження* ґрунтується на використанні таких методів: аналітичного, культурологічного, історичного, джерелознавчого. *Наукова новизна дослідження* полягає в комплексному дослідженні та узагальненні основних соціокультурних чинників, що впливали на становлення Київського Молодіжного театру. *Висновки.* Процеси становлення Молодіжного театру ґрунтувались на соціально-політичних засадах, тож тісно пов'язані з такими явищами, як «зросійщення», «період застою», політичні репресії, тоталітаризм, пропаганда.

Ключові слова: театр, театральне мистецтво, історія, соціокультурний контекст, Київський Молодіжний театр.

Актуальність теми дослідження. У 1970–1980 рр. культурне життя УРСР безпосередньо залежало від політичного устрою та формувалось під помітним ідеологічним впливом. Дослідження етапів становлення Київського Молодіжного театру, що ґрунтується на соціокультурному контексті, зумовлено необхідністю наукового осмислення та аналізу цього театру. Становлення Молодіжного театру відбувалось за складних соціально-політичних та соціокультурних змін, тож його досвід залишається не менш актуальним у нових для українського суспільства соціальних умовах спричинених війною, що вимагає пошуку нових мистецьких ідей, які б відповідали викликам сучасності.

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельна база що висвітлює процес становлення та діяльність Київського Молодіжного театру є недостатньою, хоча і містить деякі статті, інтерв'ю та архівні матеріали, що базуються на соціокультурних та театрознавчих засадах. Так, робота «25 Молодих історій» С. Васильєва та В. Жежери [4] аналізує творчу діяльність Київського Молодіжного театру від початку заснування (1979 р.) та охоплює творчу діяльність протягом 25 наступних сезонів. Цінними джерелами є інтерв'ю акторів й інших театральних чи, загалом, культурних діячів Молодіжного театру, зокрема й сфери культури УРСР – Ю. Розстального [8], Я. Чорненького [11], В. Заболотної [6], С. Безклубенка [2], [3] та ін., в яких розкриваються етапи становлення Молодіжного театру в окреслений період 1970–1980 років. Загалом спектр літератури про соціокультурний контекст становлення українського театру вказаних років досить широкий, проте основний масив складають оглядові наукові праці, серед яких «Нариси з історії театального мистецтва України ХХ століття» (Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України), «Український драматичний театр: нариси історії: у 2-х т. Т. II : Радянський період»; монографії О. Кашуби-Вольвач «Українська академія мистецтв», М. Гринишиної «Театральна культура рубежу ХІХ–ХХ століть: Реалізм. Дискурс», О. Красильникової «Історія українського театру ХХ сторіччя» та ін. Утім, праці, які б були безпосередньо присвячені соціокультурному контексту становлення Київського Молодіжного театру, відсутні, що об'єктивує потребу аналізу цієї теми.

Вклад основного матеріалу. У порівнянні з першою пол. ХХ ст., що ознаменувалася бурхливим розквітом усіх видів мистецтв, експериментами у сфері культури, музики, театру та відкрила безліч імен у сфері мистецтва загалом, друга половина ХХ ст. характеризується відносним спадом активної та продуктивної діяльності митців. Проте, це важливий період, насичений соціальними та соціокультурними потрясіннями, політичними подіями, які не могли не позначитися й на розвитку театального мистецтва в країні.